№ 100 ՇԱԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 2

1895

ՔՍԱՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 2 № 100

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անկողմնապահութիւն. Հայաստան և մեծ պետութիւնները. Դարձեալ Մուշի յանձնաժողովի զեկուցագրի մասին. «Новое Время» և հայոց հարցը. Հայոց հարցը և եւրօպական մամուլը. Վերջին տեղեկութիւնները Լօնդօնից. Փքուն խոստումներ.—Վերջին հեռագիրը. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Երևանից. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիւրքիայից.— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Թիւրքաց Հայաստանից.

ԱՆԿՈՂՄՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

—

„Մշակի“ վերջին համարում տպվեց պրօֆէսօր Արմինիուս Վամբերիի մի յօդուածը, որի մէջ տաճկական արևելքի այդ ճանաչողը շատ նպաստաւոր կարծիք չէ արտայայտում Հայերի մասին: Յօդուածի մէջ կան փաստական սխալներ, թէ ստատիստիկական, թէ ազգագրական, թէ պատմական: Մենք չենք կանգ առնի այսօր այդ թերութիւնների վրա, այլ կը յայտնենք, յօդուածից դրդված, մի քանի մտքեր:

Մի ազգի անպայման բարեկամ լինել նոյնքան անարդար է, որքան լինել նրա անպայման թշնամի: Կան անհատներ, որոնք առաջին բօպէից արդէն համակրելի տպաւորութիւն են գործում, կամ—դրա հակառակը: Նոյնը կարելի է վերաբերել և ամբողջ ազգերին: Միայն աւելի մօտ ծանօթանալով մի ազգի հետ, աւելի խոր ուսումնասիրելով նրա բնաւորութիւնը, միայն լուրջ կերպով կշռելով նրա լաւ և վատ կողմերը, կարելի է ճիշդ և անկողմնապահ կարծիք կազմել նրա մասին:

Վամբերին մենակ չէ օտարների մէջ, որ համակրանքով չէ վերաբերվում Հայերին: Եւ ճշմարիտ, պէտք է խոստովանել, որ Հայերը այն ազգերի կարգին չեն պատկանում, որոնք ընդունակ են առաջին անգամից գրաւել դէպի իրանց օտարի անպայման համակրութիւնը: Հայն յատուկ է իր վատ կողմերը սկզբից և եթ աւելի աչքի ընկնող ձևով արտայայտել, քան լաւ կողմերը, թէև սրանք էլ նրա մէջ անպակաս են:

Մենք դժգոհ չենք, երբ մի օտար՝ աննպաստ կարծիք է յայտնում Հայերի մասին, եթէ միայն այդ կարծիքը հիմնված է հայ ազգի հիմնաւոր ծանօթութեան վրա, և ուրեմն անկողմնապահ է:

Մենք դժգոհ չենք, որովհետև անկողմնապահ կարծիքը, որքան էլ խիստ լինի նա, դաստիարակիչ ազդեցութիւն կարող է ունենալ նոյնքան մի ազգի վրա, որքան էլ մի անհատի վրա:—իսկ մենք՝ Հայերս կարօտ ենք դաստիարակութեան, պէտք է կռւենք այն պակասութիւնների դէմ, որոնք դարերի ընթացքում, ստրկական կեանքի միջոցին, շատացել են մեզ մօտ և ազգային դառնալով, ապականել են մեր բնաւորութիւնը:

Բայց եթէ մէկը ուզենայ Հայերի մասին կարծիք կազմել միայն անխիղճ վաշխառուների, Կ. Պօլսի անբարոյականացած Հայ պաշտօնեաների, կամ իգէալներից զուրկ soit-disant ինտելլիգենտների ուսումնասիրութեան հիման վրա, ինչպէս անում են Վամբերիի նման Հայատեաց եւրօպացիները, մենք նրանց կը պատասխանենք՝

Դուք իրաւունք չունէք հրապարակ դուրս գալ ձեր դատողութիւններով, դուք ժողովուրդը չէք ճանաչում, դուք անկողմնապահ չէք:

Անդրէաս Արծրունի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(„Daily News“)

II

Մենք ուրախութեամբ նկատում ենք, որ մեր մինիստր-նախագահը մեծ հեղինակութեամբ է գործում: 1876 թւին օրէնների կուսակցութիւնը գլխաւորապէս թիւրքասէր էր: Բայց Լօրդ Սօլսբիւրին աւելի օրհ, քան տօրիները, թօթափեց իրանից այդ կուսակցութեան պարագլխի և նրա ընկերների նախապաշարումները,—մի քայլ, որ պատիւ է բերում նրան: 1876 թւին նա, Կ. Պօլսում, Աբդուլ-Ազիզի հետ խօսեց կարուկ, իբրև անգլիացի. և երևում է, որ այս 1895 թւին էլ խօսեց նոյնպէս կարուկ, իբրև անգլիացի, Լօնդօնում, Ռուստեմ-փաշայի հետ:

Կ. Պօլսից եկած Րէյտէրի մի հեռագրի համաձայն, լօրդ Սօլսբիւրին, թիւրքաց դեսպանի հետ ունեցած իր տեսակցութեան ժամանակ, „յայտնել է, թէ երեք պետութիւնների կողմից մայիսի 11-ին ներկայացրած րէֆօրմների ծրագրի մէջ մտցրած վերահսկող յանձնաժողովը նա համարում է անբաւարար երաշխաւորութիւն:“

Խնդիրը նրանումն է, որ որոշված է, թէ պէտք է Հայաստանի քրիստոնեայ նահանգների վրա մի միայն վերահսկող յանձնաժողով նշանակվի, որը բաղկացած պէտք է լինի վեց անձերից՝ երեքը մուսուլման, երեքը քրիստոնեայ: Այդ առաջարկութիւնը այնպէս է խմբագրված, որ յանձնաժողովի անդամները ամբողջապէս պէտք է թիւրքահպատակ լինեն: Լօրդ Սօլսբիւրին, ինչպէս ասում են, յայտնել է Ռուստեմ փաշային, որ յանձնաժողովը պէտք է բաղկացած լինի եօթն անդամներից, որոնցից չորսը պէտք է օսմանեան հպատակ լինեն, իսկ մնացած երեքը պէտք է լինեն ծրագիրը առաջարկող մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչները: Դրանից յետոյ մենք տեղեկացանք, Րէյտէրի գործակալութեան միջոցով, որ համանման պահանջ յայտնել են միաժամանակ Ֆրանսիական և ռուսական կառավարութիւնները Պարիզի և Պետերբուրգի օսմանեան դեսպաններին:

Մեր կողմից մենք ծանր առարկութիւններ պէտք է անենք այդ ծրագրի դէմ: Դա անգործնական է, որովհետև յանձնաժողովի թիւրք անդամները այս դէպքում մեծամասնութիւն կը կազմեն, այնպէս որ Հայերի օգտին լինելիք բոլոր առաջարկութիւնները կարող են քուէների առաւելութեամբ մերժվել: Սակայն մինչ մենք առաջարկված րէֆօրմները շատ թոյլ ենք համարում, սուլթանը նրանց շատ խիստ է համարում: Նա բողոքել է այդ ծրագրի դէմ Պարիզի և Պետերբուրգի կաբինէտներին: Եթէ նա չէ բողոքել Լօնդօնում, նա պատիւ է արել մեր երկրին, մի դիտաւորութիւն, որ նա երբէք չէ ունեցել: Նրա խաղն է, անտարակոյս, բաժանել Ֆրանսիան և Ռուսաստանը Անգլիայից: Դա մի շատ մաշված խորամանկութիւն է...

Մեր սեփական թղթակիցը Թիւրքաց Հայաստանում նկարագրում է Թիւրք քննիչների Սասունի քննութեան ժամանակ բռնած դիրքը դէպի այն քստմնելի բռնաբարութիւնների, նախատինքների և տանջանքների տեսարանը, որ ամեն օր բացվում էր նրանց առաջ: Թիւրք քննիչները նայում էին այդ տեսարանի վրա այնպէս, ինչպէս մի աւստրալիացի ագարակատէր նայում է ճագարների կոտորածի վրա: Սասունցիները քրիստոնեաներ են և նրանք քրիստոնեայ լինելով, նրանց կոտորելը արդարութիւն է:

Սուլթանը այնքան մոլորված է, որ նկատում է իր անձն իբրև մի իրական վեհապետ, որ կարող է իրական իշխանութիւն գործադրել բոլորովին անկախօրէն:

Լօրդերի պալատում մինիստր-նախագահը առաջին նիստում հիանալի պարզութեամբ բացատրեց խնդրի իսկական դրութիւնը: Օսմանեան կայսրութիւնը գոյութիւն ունի, որովհետև նրան թոյլ են տալիս գոյութիւն ունենալ: Եւրօպայի մեծ պետութիւնները մինչև այժմ յարմար չեն գտել թոյլ տալ, որ „հիւանդ մարդու“ ժառանգութիւնը բաժանվի: Ինչպէս 1828-ին, նոյնպէս և 1895-ին Անգլիան, Ռուսաստանը և Ֆրանսիան, եթէ չը կարողացան Թիւրքիայի գլուխը խլել գնել, գոնէ նրա գլուխը իրանց ոտքերի տակ դրին: Նավարինի պատերազմից 35

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹՈՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

II

Էրզրում, օգոստոսի 5-ին

Յուլիսի 23-ին Շիշմանեան եպիսկոպոսը Բաղէշից, Էմիլ Դիլլօնից ստացաւ հետևեալ հեռագիրը. «Կնունեամ, յաղթութիւնը կատարեալ է:»

Հեռագիրը ստացվել էր շաբաթ՝ յուլիսի 22-ին, և փոխանակ հեռագիրը եպիսկոպոսին յանձնելու, տարել և վալի փաշային էին տուել: Վերջինս հեռագրով դիմելով Կ. Պօլիս՝ մեծ եպարքոսին հաղորդել էր Դիլլօնի հեռագրի բովանդակութիւնը և հարցրել՝ արդեօք հեռագիրը պահվի, թէ յանձնվի տիրոջը: Եպարքոսը անմիջապէս պատասխանելով վալի փաշային՝ հրամայում է հեռագիրը վերադարձնել և յանձնել եպիսկոպոսին: Ծիծաղելին այն է, որ նախ քան հեռագիրը եպիսկոպոսին հասցնելը՝ «շնորհիւ կառավարութեան զաղտնապահութեան», այդ լուրը տարածվել էր քաղաքիս հայ և թիւրք ազգաբնակութեան մէջ՝ հէնց հեռագիրը ստացված բօպէից, որի համար վալի փաշան ցաւ էր յայտնել ռուսաց հիւպատոսին, իբր թէ այդ լուրը տարածողը ինքը Շիշմանեան եպիսկոպոսն է եղել:

Դիլլօնի հեռագրի հիման վրա, նոյն օրը Շիշմանեանը, պատարագի ժամանակ, մի սրտաշարժ քարոզ խօսեց ժողովրդեան, աւետելով նրանց «Հայոց ազգի հարիւրաւոր տարիներ կրած տանջանքներից յետոյ, Աստուծոյ այն ողորմութիւնը, որով այսօր մենք գտնվում ենք ազատութեան ուղիի վրա:» Քարոզի վերջում սրբազանը օրհնեց մեծ քրիստոնեայ թագաւորներին, օրհնեց հայոց կաթողիկոսին, երկար կեանք մաղթեց Իզմիրլեան պատրիարքին, և մի և նոյն ժամանակ խօսելով իր մասին, ասաց հետևեալը. «Մեր երկիրը և ներկան նման է մի ալեկոծ ծովի և ես, որպէս մի անարժան նաւապետ, կաղաչեմ առ բարձրեալն Աստուած, որ տայ ինձ ոյժ, կարողութիւն, որպէս զի այս դժուար պարագաներու մէջ, իմ ստանձնած ծանր պարտականութիւնները սրբութեամբ և առանց շեղվելու ուղիղ ճանապարհից, կարողանամ առաջ տանել:» Մենք ևս մեր կողմից կը ցանկանք, որ սրբազանը գործի այն եռանդով, որով պարտաւոր է գործել ժողովրդի ծառայութեան կոչված հովիւը, լաւ համոզված լինելով, որ լաւ գործերը միշտ կը գտնեն անկեղծ համակրանք և աջակցութիւն:

Քաղաքիս մէջ և գաւառներում վերջին ամիսները, նամանաւանդ այս օրերս, թիւրքերի և հայերի յարաբերութիւնները քանի գնում՝ աւելի թշնամական կերպարանք են ստանում. ախոյեաներ տուողը գլխաւորապէս թիւրքերն են, իսկ հայերը ամենատոկուն համբերութեամբ տանում են այդ բոլորը: Անցեալները թիւրքերը, գրգռված Դիլլօնի հեռագրից, քաղաքի մէջ ծեծում և արիւնլուայ են անում Ճորոխեան անունով մի պարոնի. միւս թաղերում ևս ծեծում են պատահող հայերին: Բանտի մէջ ծեծելով կապտացնում են Արամ Վեհմանին՝ իբր թէ սա լինի Արշակ անունով մի բանտարկեալի փախցնողը: Կան գիւղում թիւրքերը վառում են հայերի հացի և հաճարի դէզերը: Կարինից մի քանի պաշտօնեաներ, գնալով Ջեթէջան գիւղը՝ ստիպում են քահանային, որ իրանց համար աղջիկներ բերի. Երբ քահանան մերժում է, սրանք քաղաքից մի քանի պոռնիկներ տանելով Ջեթէջան՝ մինչև լոյսը խաղացնում են նրանց և ասում. «Ձեզ, հայերիդ էլ, Աստուծով շուտով այսպէս, այնպէս կանենք»: Սակայն այսպիսի «մանր մունր» դէպքեր այնքան շատ, այնքան յաճախ են կրկնվում, որ գրելով մարդ կը յոգնի:

Երէկ նամակաբերը լուր հասցրեց մեզ, որը ստուգվում է և ուրիշ, հաստատ աղբիւրներից: Սասունի գիւղերը նորից պաշարման դրութեան մէջ են. տեղական փաշան արգելում է ամերիկացի բարերարներին հաց և ուրիշ մթերք բաժանելու սասունցիներին՝ առարկելով, որ մեր «բարեխնամ կառավարութիւնը թոյլ չի տայ ձեզ բողոքականութիւն սերմանելու մեր հպատակների մէջ:»

Մի կողմ թողնելով ամենօրեայ սովորական դէպքերը, աւազակութիւնները և սպանութիւնները, որ կառավարութիւնը վերագրում է աւազակներին, մենք միւս յօդուածով կաշխատենք, որքան հնարաւոր կը լինի մեզ՝ ցոյց տալ ընթերցողներին տաճիկ կառավարութեան թելադրութեամբ կատարված եղեռնագործութիւնները:

III

Էրզրում, օգոստոսի 7-ին

Օգոստոսի 5-ին գրած նամակով խոստացանք մօտիկ անցեալից առաջ բերել փաստեր՝ թիւրք կառավարութեան կարգադրութեամբ կատարված մի շարք կոտորածների և եղեռնագործութիւնների: Փորձենք:

Վերջին քանի տարիները, մանաւանդ Բերլինի կոնգրեսում 61-րդ յօդուածի գրվելու օրից՝ Հայաստանում սկսվեց մի արտասովոր շարժում, վերածնութեան մի բուռն ձգտում:

Այդ շարժումը դուր չեկաւ թիւրք կառավարութեան. գիշեր ցերեկ մտատանջութեան մէջ էր: Նա մտածեց ոչնչացնել ոչ միայն հայութիւնը, այլ և իր պետութեան սահմաններում գտնված բոլոր քրիստոնեաներին: Եւ այդ իսկ նպատակով Արաբի փաշային Եգիպտոս ուղարկեց, իսկ խորամանկ Սամէհ փաշային, դէպի Հայաստան: Առաջինը՝ Մէհդիի առաջնորդութեամբ, ոտքի կանգնեցրեց Եգիպտոսի արաբներին, իսկ երկրորդը՝ Շէյխ Իբադուլլահին, 75 հազար քրդական բանակով, որոնց հետ և խառնված էին թիւրք զինուորները:

Միաժամանակ կոտորածը սկսվեց Եգիպտոսում և Հայաստանում: Շէյխի բանակը վառեց Բիթլիսի և Վանի հայոց թաղերը, տները և խանութները. կողոպտեց ամբողջ Մուշը և Վասպուրականը, որի ժամանակ Բիթլիսում սպանվեցին մի քանի ամերիկացիք: Այս կոտորածի և աւերման ժամանակ, շնորհիւ Սամէհի ջանքերի, առաջ եկաւ 80-ական թւականի Հայաստանի սովը: Այստեղից բողոքեցին ամերիկացիք և Վանի ռուսաց փոխ-հիւպատոսը, իսկ այնտեղից, Եգիպտոսից, անգլիացիք, և սուլթանին մի այնպիսի վիճակի մէջ դրին, որ նա ստիպվեց ամեն միջոց ձեռք առնել կոտորածի առաջն առնելու: Սուլթանը հրաւիրեց Շէյխ Իբադուլլահին (իբր թէ բանտարկեց) Կ. Պօլիս, իսկ անգլիացիք սպանեցին Մէհդիին:

Կ. Պօլսից հայրենիք վերադարձող պանդուխտները, ճանապարհին բանտարկվելով, կողոպտվելով (Սամէհ-փաշայի կարգադրութեամբ) և հազար

տարի յետոյ մի դժբախտ հանգամանք միացրեց Անգլիային և Ֆրանսիային Թիւրքիայի հետ Ռուսաստանի դէմ: Թիւրքիան երբէք չը կարողացաւ սթափուել Կրիմի պատերազմի անբարոյականացուցիչ ազդեցութիւնից, թէ արևմտեան պետութիւնները կարող են բաժանված լինել Թիւրքիայի օգտի համար:

Երբ 1877-ին լորդ Բիկօնսֆիլդը փորձեց պատերազմել նրա օգտին, նա երևակայեց, թէ իր ժամանակը հասել է: 1880 թւի ընդհանուր ընտրութիւնները մի անգամ ընդ միշտ կործանեցին թիւրքամոլութեան ոյժը Անգլիայում. այլ ևս նա չը վերականգնեց, և որքան մարդ կարող է նախատեսել, նա այլ ևս երբէք չի վերականգնի: Հայաստանը անշուշտ պէտք է Բօլգարիա լինի և միակ հարցը սուլթանի համար այն է, թէ ում ձեռքով պէտք է կատարվի այդ անհրաժեշտ փոփոխութիւնը:

ԴԱՐՁԵԱԼ ՄՈՒՇԻ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԶԵԿՈՒՑԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ

—

Թիւրքական զեկուցագրի առաջին մասը, որ լոյս է տեսել այժմ,—ասում է «Daily News» լրագրի թղթակիցը, ներկայացնում է հակասական եզրակացութիւնների մի ժողովածու: Սուլթանի կառավարութիւնը գուցէ իրան ստիպված էր զգում հրատարակելու իր գործակալների զեկուցագիրը, բայց հաւանական է, որ նա չի հրատարակի այն նիւթերը, որոնց վրա հիմնված է, կամ աւելի ճիշդն ասել, պէտք է հիմնված լինէր զեկուցագիրը:

Այս պատճառով վերին աստիճանի անհրաժեշտութիւն է զգացվում, որ հրատարակվէին ոչ միայն եւրօպական ներկայացուցիչների, այլ և այն զեկուցագիրը, որ կրում է իր վրա թիւրքական գործակալների ստորագրութիւնը: Այդ դօկումենտները, որ չատ ընդարձակ են, կը լցնեն անկասկած «Կապոյտ Գրքի» մի ստուար հատոր: Բայց ինչ վնաս դրանից: Ցայտնի աւազակ և մարդասպան Մուսա-բէյի չարագործութիւնները արժանի էին դատված, որ նոյն իսկ այդ անունով կոչվի «Կապոյտ Գրքի» ամբողջ մի հատոր: Կարծում ենք, անքաղաքավարութիւն կը լինէր դէպի սուլթանը, եթէ նրա բարձր պաշտօնեաներին և լիազօրներին աւելի քիչ կարևորութիւն տրվի, քան մի քրդական աւազակի:

Զեկուցագրի, կամ որ գլխաւորն է՝ նիստերի արձանագրութիւնների հրատարակութիւնը մեծ գործ կարող է կատարել արտասահմանում: Դա կը դադարեցնի, գոնէ ժամանակաւորապէս, այն ստութիւնները, որոնք տպագրվում էին եւրօպական թերթերում, որ իբր թէ Հայաստանի բարձրաւանդակներում տիրում են անգլիական խնարիգներ: Դա կը հաստատէր նոյնպէս, որ հայոց հարցի վերաբերմամբ համաձայնութիւն և համերաշխութիւն կայ այն երեք մեծ պետութիւնների մէջ, որոնց ներկայացուցիչները ստորագրել են այդ թղթերը: Իսկ դա մեծ կարևորութիւն կունենայ հարցի առաջիկայ քննութեան համար:

Նոյն իսկ Անգլիայում այդ հրատարակութիւնը կը փակէր այն անձերի բերանները, որոնք թէև գիտեն գործի դրութիւնը, սակայն պաշտպանում են թիւրքին և զարմացած են ձևանում, երբ լսում են թիւրքական բարբարոսութեան նկարագրութիւններ: Նա կամաչեցնի և կը սթափեցնի այն ապուշներին, որոնք գնում էին այդ ղեկավարների ետևից և, որ գլխաւորն է՝ նա կը համոզի այն խիստ «խոհեմ» մարդկանց, որոնք հաւատ չէին ընծայում «լրագրական անպատասխանատու թղթակիցների հաղորդագրութիւններին», դրդելով որ նրանք այժմ աւելացնեն կչեռքի նժարին իրանց ուշացած զայրոյթը ընդդէմ սուլթանի վարչութեան:

Ես մտադիր չեմ քննադատելու այդ «խոհեմների» բռնած դիրքը: Թող նրանք կարդան զեկուցագիրը և ես բաւականացած կը լինեմ: Այն ժամանակ գուցէ դրանք քրքրեն իրանց յիշողութեան փակված խուցերը և տեսնեն, որ այստեղ ոչինչ անհաւանական բան չը կայ, նոյն իսկ ոչինչ նորութիւն չը կայ թիւրքական սարսափների պատմութեան մէջ քրիստոնեաների վերաբերութեամբ: Գուցէ նրանք մտաբերեն այն կոտորածները, որոնք տեղի ունեցան Կրետէում, Սցիօյում, Սիրիայում և Բօլգարիայում, հայերի կոտորածը Հին-Բայազէտում վերջին պատերազմի ժամանակ (ռուսաց մի փոքր վաշտ արգելված էր բերդում և անկարող էր դիմադրել թիւրքերի կոտորածին) և քրիստոնեաների դէմ յարձակումը Էրզրումում, 1890 թւականին:

Եթէ անցեալ տարվայ կոտորածը Սասունում աւելի կատաղի էր և անգութ, աւելի դժոխային և սարսափելի, քան առաջները, դրա պատճառը այն է, որ Սասունը հեռու, համարեա անծանօթ մի երկիր է, ուր Եւրօպան չէր կարող տեսնել Թիւրքիայի գործերը և ուր, ուրեմն, կարելի էր անամօթաբար անել ամեն բան: Թող անգլիական հասարակութիւնը լաւ գիտենայ, որ թիւրքերը, մնալով հաւատարիմ վերև յիշված բոլոր պատմական դէպքերում իրանց հակումներին, առաջիկայ աշնան ևս կը կրկնէին նոյն տեսակ գործեր, եթէ չը քաշվէին բրիտանական փոխ-հիւպատոսի ներկայութիւնից Մուշում:

Թիւրք ազգաբնակութեան բոլոր դասակարգերի տրամադրութիւնը քրիստոնեաների դէմ չատ աւելի խիստ է, քան առհասարակ կարծում են Եւրօպայում, և վերջին տասն, տասնհինգ տարվայ ընթացքում նա դարձել է թունաւոր և առացել ընդարձակ ծաւալ:

«НОВОЕ ВРЕМЯ» ԵՒ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑԸ

—

«Новое Время» օգոստոսի 25 ի համարում հայոց հարցի մասին մի առաջնորդող է տպագրել, որի մէջ բարեհաճում է հայերի վերաբերմամբ նպաստաւոր հայեացքներ յայտնել: Լրագիրը հաւատացնում է, որ նա «անդադար կրկնում էր», թէ Թիւրքաց կառավարութիւնը դժուար դրութիւնից ուրիշ ելք չունի, եթէ ոչ համաձայնվել՝ Հայաստանի վարչութեանը այն ձևը տալու, որ առաջարկում են երեք պետութիւնները: Բացի սրանից, չարունակում է նա, Թիւրքիային յայտնի է, որ այդ առաջարկութիւնը «իրաւացի պահանջների մինիմումին» է համապատասխանում, այն ինչ Անգլիան հակումն ունի չատ աւելի հեռու գնալ:

Լրագրի ասելով, երեք պետութիւնների համերաշխութիւնը գոյութիւն ունի և այժմ, բայց անկարելի է անհիմն համարել այն լուրը, որ Անգլիան մտադիր է մի ծովային ցոյց անել Թիւրքիայի դէմ, ուղարկելով իր նաւատորմը դէպի Դարդանել: Այսպիսի վճռական քայլին մինիստրութիւնը դեռ ևս չէ դիմում, բայց պարլամենտի արձակումից յետոյ նա իրան կատարելապէս ազատ կը համարի իր գործունէութեան մէջ և կարող է բոլորովին այլ լեզու բանեցնել, քան մինչև այժմ: Եթէ սուլթանը, ասված է վերջը, երեք պետութիւնների առաջարկած բարենորոգումները մտցնի, նա կը պահի Հայաստանը իբրև իր պետութեան մի մաս, այն ինչ յայտնի չէ, ինչ կը լինի, եթէ նրա չարունակ ընդդիմադրութիւնը Անգլիային առիթ կը տայ այն «սպառնական» դիրքը բռնել, որի մասին խօսում են մինիստրական բանակին պատկանող Լօնդօնի լրագիրները:

Մի քանի օր առաջ «Нов. Время» նմանապէս «մի բոլորովին այլ լեզու էր բանեցնում» հայոց հարցի մէջ: Բայց ինչ փոյթ—վաղը նա կարող է դարձեալ իր հին տեսակէտին վերադառնալ՝ հայհոյել, ծաղրել հայերին: Այդ նրա իրաւունքն է, որովհետև նա այնպիսիներին է պատկանում, որոնք «семь пятниць на недѣлѣ» են հաչւում: Բայց որքան էլ ձգտի «Нов. Время» մի հեղինակաւոր ձայն կեղծել և կարծել տալ, որ նա արտայայտիչ է ազդեցութիւն ունեցող չրջանների հայեացքների,—ոչ ոք այնքան միամիտ չէ, որ նրան հաւատայ:

Մենք էլ, փորձից խրատված, նրա յօդուածներին անտարբեր ենք վերաբերվում և կը վերաբերվենք, լինեն դրանք հայերին նպաստաւոր, թէ թշնամական:

ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

—

I Խորհրդակցութիւն

Ռէյտէրի գործակալութիւնը հեռագրում է Կ. Պօլսից, օգոստոսի 18-ից. «Երէկ առաւօտ պալատում խորհուրդ եղաւ, որին ներկայ էին մեծ վեզիրը, Թուրխան փաշան, Քեամիլ փաշան և Սաիդ փաշան. վիճաբանութիւնները չարունակվեցին ճաշից յետոյ մեծ վեզիրի բնակարանում: Դրութիւնը ամեն կողմից նկատվել է կրիտիկական: Ասում են՝ մեծ վեզիրը ամսի 15-ին հրաժարական է տուել և մերժել է պաշտօնի մէջ մնալ՝ գործերի ներկայ վիճակում: Օրից օր սպասում են, որ նոր մեծ վեզիր նշանակվի. բայց եթէ մինիստրութեան մէջ ուրիչ փոփոխութիւններ չը լինեն՝ սա միանգամայն նշանակութիւն չի ունենայ, քանի որ սուլթանը հաստատ է մնում իր ներկայ քաղաքականութեան մէջ:»

II Ընդհանուր դժգոհութիւն

Վիէննայից, օգոստոսի 20-ից, հեռագրում են «Daily News» լրագրին. «Կ. Պօլսից այստեղ հասած նոր լուրերին նայելով՝ սուլթանը սաստիկ չփոթված և յուզված է հայոց հարցի ներկայումս բռնած ընթացքի պատճառով: Ներկայ անտանելի դրութիւնը, ի միջի այլոց, այն հետևանքն ունի, որ արդէն եղած դժգոհութիւնը օրից օր աւելանում է ոչ միայն հայերի և միւս քրիստոնեաների, այլ և մահմեդականների մէջ, որոնք արդէն բազմաթիւ գանգատներ են յայտնել այժմեան կառավարչական եղանակի դէմ: Ընդհանուր կարծիքն այս է, որ եթէ գործերի ներկայ դրութիւնը չարունակվելու լինի՝ այնպիսի հետևանքներ կունենայ, որ օրհասական կը լինի պետութեան համար. փրկութեան միակ հնարն այն է համարվում, որ գործնական ռէֆօրմներ մտցնվեն մեծ պետութիւնների հսկողութեան տակ: Այսպիսի մի քայլ ցանկանում են ժողովրդի բոլոր դասակարգերը, առանց կրօնի խտրութեան:»

III «Կապոյտ գիրքը»

Հայոց հարցի առիթով Լօնդօնում լոյս տեսած Կապոյտ Գիրքը 400 երեսներից է բաղկացած:

IV Աւստրիայի միջնորդութիւնը

«Нов. Время» լրագրին Լօնդօնից հեռագրում են. «Դիպլօմատիական չրջաններում կարծում են, որ Աւստրիան աշխատում է հաշտեցնել Անգլիան Բ. Դրան հետ, և խորհուրդ է տալիս սուլթանին բաւարարութիւն տալ մարկիզ Սօլսբըրիին՝ պաշտօնապէս խոստանալով կատարել Անգլիայի բոլոր պահանջները, որի փոխանակ Աւստրիան, Անգլիան և Իտալիան միասին պարտաւորութիւն են յանձն առնում ստիպել բօլգարական կառավարիչներին, որպէս զի նրանք չը խրախուսեն մակեդօնական ապստամբութիւնը: Գերմանիան սպասողական դիրք է բռնում:»

ու մի տեսակ տանջանքներ կրելով՝ հաղիւ հասան իրանց հայրենիքը՝ ուղիղ այն ժամանակ, երբ ամբողջ երկիրը մատնված էր սովի և հրդեհի ճարակ էր դարձել: Եւ պանդուխտները, փոխանակ գրկախառնվելու, փոխանակ ուրախանալու, իրանք ևս դալկացած, ուժասպառ ընկան իրանց սիրելիների դիակների վրա: Նոյն թւականին այդ արհեստական սովի հետևանքը եղաւ այն, որ թիւրքերը և քիւրդերը առաւել սովի մատնվեցին և աւելի մեծ կորուստ ունեցան, քան հայերը:

Ցաճիկ կառավարութիւնը նկատելով՝ որ իր այդ դիւական ձեռնարկութիւնը չը պսակվեց իր սրտի ցանկութեան համաձայն, դիմեց մի երրորդ միջոցի. նա յատուկ մարդիկ և ագենտներ ուղարկեց Բալկան, Սև ծովի ռուսական ափերը, Կրիմ, Բաթում, Դաղստան, Աջառստան, Ճորոխ գետի ռուսական ափերը, Կարսի նահանգը և նոյն իսկ աւելի հեռու՝ Նուխի, Ախալցխա և այլն, որ սրանք ամեն միջոց, ամեն ջանք գործ դնեն հրաւիրելու միւսիւլման ազգաբնակութեան՝ գեաւուրի հողերից դէպի իր երկիրը, իսլամական հողը, խոստանալով նրանց իր երկրի ամենալաւ արօտները և ամենաբերրի հողերը:

Այդ հրաւէրը մեծ աջողութիւն գտաւ և սիրով ընդունվեց նրանց կողմից, մանաւանդ որ ռուսաց կառավարութիւնը անարգել թոյլ տուեց իր նոր գրաւած երկիրների միւսիւլմաններին գաղթելու դէպի օսմանցիների հողը: Դաղստանի ժողովուրդը, սկսած Սև ծովից, աբխազները, օսերը, չէրքէզները, չէչէնները և լէզգիները, նոյնպէս Բալկանեան թերակղզու, Բաթումի, Աջառստանի և Կարսի միւսիւլմանները, հազարներով սկսեցին երկրի ամեն ծայրերից գաղթել դէպի թիւրքաց Հայաստան: Դաղստանի գաղթականների մեծ մասը անցաւ և բռնեց Տաւրոսի կիրճերը և սարոտները, Սեբաստիայի և Զէյթունի չուրջը, իսկ միւս մասն անցաւ Խնուս, Բուլանըխի, Երզնկայի և Էրզրումի կողմերը: Բալկանի գաղթականները չրջապատեցին Անատօլիայի հայ գիւղերը և մասամբ անցան դէպի Խարբերդ և Դիարբէքիր: Աջառստանի, Արդահանի և Ճորոխի ափերի միւսիւլմանները և կաղզմանի քիւրդերն ու թիւրքերը չրջապատեցին Ալաշկերտի, Բասէնի, Բայազէտի, Մանազկերտի հայերին և միւս մասը Խնայ Թորթումի, Նարիմանի, Քիսքիմի և Տրապիզօնի կողմերում. իսկ Կարսի նահանգի մահմեդական միւսիւլմանները բնակվեցին գլխաւորապէս մեծ քաղաքներում, օրինակ, Սեբաստիա, Խարբերդ, Էրզրում և Երզնկայ, իսկ փոքրամասնութիւնը ցրվեց այդ քաղաքների մօտակայ գիւղերում:

Ահա այդ օրվանից սկսվում է հայերիս համար տանջանքի և հարստահարութեան մի նոր և սոսկալի չրջան:

Գաղթականները տիրելով Հայաստանի ամենաբերրի և լաւ հողերը, ստիպեցին չատ և չատ հայ գիւղացիներին՝ թողնել իրանց գիւղը, տունն ու տեղը և հեռանալ դէպի հայաբնակ տեղերը. Բասէնի, Թորթումի, Քիսկիմի և Նարիմանի հայաբնակ գիւղերը միանգամայն կորան, ցրվելով մաս մաս զանազան կողմեր:

Զէյթունցին, անվեհեր զէյթունցին, մէն մէնակ, իր չօրիները երկաթ բարձած՝ կտրում էր Տաւրոսը, անցնում էր մինչև Բաղէշ, Մուշ, մինչև Բասէն, Վան և Դիարբէքիր, կամ Էրզրում, Երզնկայ, Խարբերդ, Սեբաստիա և աւելի հեռուն և վաճառում, կամ փոխարինում իր երկաթը մի ուրիշ, իրան պիտանի բերքով, կամ ապրանքով և վերադառնում իր բունը:—Եւ ով կը յանդգնէր նրա առաջը դուրս գալու, կամ մի բան արտասանելու, թէ՝ ով ես և ուր կերթաս. նրա առիւծի գլուխը, լայն թիկունքն ու բրդոտ կուրծքը, նրա հաստատուն քայլերը, ուժեղ կրունկները, կէս թուրն ու հրացանը սարսափ էին ազդում ամենքի վրա և ամեն տեղ. բայց նա աւազակ չէր, այլ անվեհեր և գործունեայ՝ իր օրական ապրուստը հայթայթող, իր անձը պաշտպանող մի օրինակելի, համեստ և խաղաղ լեռնցի: Սակայն այդ սև օրվանից զէյթունցու թևերը ջարդվեցան և այժմ նա նման է մի բանտարկեալ, մի չղթայակապ առիւծի: Այդ սև օրվանից հայ գիւղացին կորցրեց իր հալալ հացը, նա կորցրեց իր ազատ յարաբերութիւնը դէպի իր հարևան հայ գիւղացին, որը գնալով միանգամայն ընդհատվեց. հայ գիւղացու աչքերի առաջ նախկին լայն և ազատ դաշտը սեղմվեց և նեղացաւ. գաղթականները զօրով գրաւեցին նրա արօտները, ստիպեցին նրան գաղթել և տակն ու վրա արին հայ գիւղացու օջախը ու նրա խաղաղ կեանքը, որովհետև այդպէս էր կառավարութեան կամքը:

Եւ օսմանեան կառավարութիւնը մասամբ հասաւ իր նպատակին: Զլատելով հայերի ոյժը, նա իսկոյն չը ձեռնարկեց կոտորածի, մինչև որ չիրագործէ մի մեծ ծրագիր ևս, ծրագիր, որով սռի տակ էր ուզում տալ ամբողջ Հայաստանը, որպէս զի ոչնչացնէր ամբողջ հայութիւնը և ինքնաբերաբար կործէր ամբողջ 61-րդ յօդուածը, որը նրա սրբտին ամենամեծ ցաւ էր պատճառում:

Նա սկսեց ձեռնարկել մի խոշոր, բայց զաղբալի գործի, չրջապատելով իր ամբողջ երկիրը հազարաւոր լրտեսներով, և ի նախատինս հայութեան, հայ լրտեսներով, որը միջոց տուեց թիւրք կառավարութեան՝ զրպարտել, թալանել, կախաղան բարձրացնել և բանտերի խորշերում փթեցնել հարիւր հազարաւոր հայեր: Միւս կողմից, որ ամենագլխաւորն է, գործիք դարձրեց ամբողջ քիւրդ ազգաբնակութիւնը, և նրա համար ոչինչ չը խնայեց: Աւազակաբարոյ և վայրենի քիւրդերին սանձարձակ իրաւունք տուեց հայերին կողոպտելու, սպանելու, հայի գոյքը, ինչքը իրան սեփականացնելու և նրա պատիւը բռնաբարելու:

Մեծամեծ քիւրդ բէկերին և թոռներին իշխան կարգելով միւս քիւրդերի վրա, որոնք զօրք անունն են կրում, և նրանց որդոց Կ. Պօլիս տանելով՝ իր հաչւով զինուորական և ուրիշ դպրոցներում ընդունեց, միայն թէ քիւրդերը ձեռք վերցնեն իրանց հարևան հայերից, երես դարձնեն և կտորեն նրանց: Եւ մեծամեծ քիւրդ աղաներն ու աշիրաթները, բէկերը և թոռները իրանց չէյխերով՝ ուրախութեամբ յանձն առան կատարելու սուլթանի բոլոր ցանկութիւնները:

Վերջացնելով մեր նամակը, յաջորդ նամակով կանգ կառնենք յատկապէս քիւրդերի վրա:

Մելք

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԼՕՆԴՕՆԻՑ

«Daily News» լրագրում կարդում ենք.

«Անգլօ-հայկական ընկերութիւնը իր Կ. Պօլսի գործակալից տեղեկութիւն է առել, թէ Ֆիլիպ Կէրրի լօրդ Սօլսբերիից նոր հրահանգ է ստացել, որ թիւրքաց կառավարութիւնից պահանջէ քաղաքական յանցաւորների անմիջական և անսպայման արձակումը բանտերից, համաձայն սուլթանի շնորհած ներման: Նոյնպէս պահանջուած է պաշտօնանկ անել մի քանի երևելի պաշտօնեաներ Բիթլիսի, Վանի և Մուշի գաւառներում, որոնց բռնութիւնները տեղիք են տուել բազմաթիւ գանգատների: Բրիտանական դեսպանութեան բռնած ազդու դիրքը արդարացնում է Կ. Պօլսում պտտող այն լուրը, թէ Բ. Դրան ժամը հասել է:

«Ֆրանսիայի և Անգլիայի պատերազմական նաւերը շրջում են սերալից 24 ժամ հեռաւորութեան վրայ: Բերլինի դաշնագիրը ստորագրող պետութիւնները շարունակում են գործել բարեկամական համերաշխութեամբ և կատարելապէս համաձայն են, որ պէտք է հաստատակամութեամբ պահանջել, որ իրագործվի եւրօպական իրական վերահսկողութեան կարևոր կէտը: Սուլթանը, որ սաստիկ ընդդէմ է բարձր կոմիսար նշանակել ոչ-թիւրքահպատակ մէկին՝ համաձայնում է այդ պաշտօնում նշանակելու Քեամիլ-փաշային, նախկին մեծ-վիզիրին, եթէ պետութիւնները չը պնդեն դեսպանների veto-ի իրաւունքի վրայ՝ գաւառների կուսակալներ նշանակելու վերաբերմամբ:

Հաւանական չէ, որ այսուհետև նորից գրաւոր բանակցութիւններ տեղի ունենան, և հասկանալի է, որ կը ձեռնարկեն վճռական միջոցների:

«Կատարեալ յուսախաբութիւն է տիրում Եւդըզի պալատում այն պատճառով, որ պալատի մերձաւորութիւնները՝ գրգռել Հնդկաստանի բրիտանական մահմէտական իշխանների համակրութիւնը՝ կատարելապէս անյաջող դուրս եկաւ, որոնք երբէք էլ չէին կարող աջողվել, քանի որ Հնդկաստանի իշխանաւորները շատ լաւ գիտեն, որ պետութիւնները ամենևին դիտաւորութիւն չունեն նոյն իսկ ամենաաննշան չափով սահմանափակելու Թիւրքիայի մահմէտականների քաղաքական կամ կրօնական ազատութիւնը:

«Սասունից եկած վերջին յայտարարութիւնները հաստատում են նախապէս ստացված տեղեկութիւնները, թէ Բ. Դուռը, արգելելով բաժանել Լօնդօնի մասնաժողովից ուղարկված նպաստները՝ քաղցով ու տագնապներով ուզում է ջընջել կոտորածից մնացած թշուառներին: Անցեալ չաբաթ ռուսաց մի թնդանօթակիր նաւակ Տրապիզօն գալով՝ յուսալի է, որ թիւրք փաշաների և ոստիկանութեան գազանութիւնները այդ կողմերում անմիջապէս դադարեն»:

ՓՔՐԻՆ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐ

«Pall-Mall-Gazette» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը տեսնվել է Շաքիր-փաշայի հետ նրա՝ Հայաստան գնալուց առաջ և պատմում է նրա հետ ունեցած խօսակցութիւնը.

«Կարող եմ հաւատացնել, որ իմ դիտաւորութիւնն է միայն կարգը վերականգնել Քիւրդիստանում և նախկին բարեկամական համաձայնութիւն հաստատել իմ և ձեր ազգի մէջ: Ես այնպիսի հրահանգներ և լիազօրութիւններ ունեմ, որ այդ նպատակը կարող է իրագործվել: Մենք դիտաւորութիւն ունենք լաւ վարչութիւն մտցնել Անատօլիայում,—Հայաստան խօսքը մեզ մօտ յարգի չէ: Ցանկանայն դէպս, ես շնորհակալ կը լինէի, եթէ որ դուք կամ մի ուրիշը ցոյց տայիք ինձ Հայաստանի ճիշդ սահմանները: Իմ լիազօրութիւնները անսահման են: Որ ես ֆանատիկոս թիւրքերի թւին չեմ պատկանում,—դուք կարող էք տեսնել նրանից, որ իմ բոլոր ծառաները քրիստոնեաներ են, բացի մէկից: Հայաստանի առիթով անչափ շատ խօսվեց, մանաւանդ Լօնդօնում: Անգլիական թղթակիցների չափազանցութիւնները շատ վնաս հասցրին: Թղթի վրայ ամեն բան ուրիշ կերպարանք ունի, քան գործնականութեան մէջ: Ինչ որ վերաբերում է մեր պրօգրամին, կարելի է երկու խօսքով բացատրել: Նախ և առաջ ես կը ձեռնարկեմ ազգաբնակութեան ընդհանուր վիճակագրութեանը և նրա համեմատ պրօպօրցիա կը հաստատեմ քրիստոնեայ և մահմետական պաշտօնեաների մէջ: Ապա կը սկսեմ երկաթուղիների և խճուղիների մի ցանց անցկացնել՝ առևտուրը զարգացնելու համար: Կարգը պահպանելու համար ես կազմակերպելու եմ ժանդարմերիա, որը կը բաղկանայ քրիստոնեաներից և մահմետականներից: Եթէ երկու դաւանութեան պատկանող ազգերը կը ծառայեն օրէնքին, դրանով արդէն շատ բան արած կը լինեն՝ անտագօնիզմը վերացնելու համար իրանց միջից: Արդարադատութեան մէջ ես դաւանութիւնների հաւասարութեան սիստեմը կը մտցնեմ: Բայց ամենագլխաւոր հետևանքներ, ինչպէս ես արդէն ասեցի, սպասում եմ ճանապարհների բարւոքումից»:

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ը

(Բ. Դրան պատասխանը)

Երէկ, սեպտեմբերի 1-ին, գիշերվայ ժամը 12-ին, Ռուսաց գործակալութեան միջոցով, ստացանք հետևեալ հեռագիրը.

„Կ. Պօլիս, օգոստոսի 31-ին. Ռուսաց և ֆրանսիական դեսպանները ստացան Թուրխան-փաշայի հաղորդագրութիւնը՝ թիւրքաց կառավարութեան զիջումների մասին Հայաստանի բարենորոգումների վերաբերմամբ: Անգլիական դեսպանը գտնելով, որ զիջումները ուշացած են, առաջարկեց Բ. Դրան այդ առիթով բանակցել անմիջապէս Լօնդօնի հետ:

„Բ. Դուռը համաձայնվեց, որ կազմվի գլխաւոր յանձնաժողով հայոց գործերի համար, որը պէտք է անմիջական յարաբերութիւններ ունենայ դեսպանների հետ, և ընդունեց մայիսի 11-ին երեք պետութիւնների կողմից առաջարկած հաւաքական յայտագրի էլի հինգ կէտերը: Այդպիսով, Բ. Դուռը ընդունեց ամենաէական առաջարկութիւնները:“

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Օգոստոսի 27-ին

Ամսիս 25-ին, շաբաթ երեկոյեան, Վեհափառ կաթողիկոսը այստեղ եկաւ, սակայն ոչ թէ Տաթև գնալու համար, այլ այստեղի դպրոցական գործերը կարգաւորելու ու կրկին էջմիածին վերադառնալու համար:

Թէ ինչպէս պէտք է կարգաւորի այդ գործը,— չը գիտենք: Երէկ կաթողիկոսին ներկայացան ծխական դպրոցի մի խումբ ուսուցիչներ և բողոքեցին թեմական տեսչի դէմ. ներկայացան ժողովրդից մի քանի հոգի՝ այստեղի գործերի համար խօսելու: Այսօր ներկայանալու են թեմական դպրոցի հոգաբարձուները, Գայեանեան դպրոցի հոգաբարձութեան ընտրութեան մասնակցող պատգամաւորներ՝ ընտրութեան հաստատութեան համար խօսելու և ժողովրդից մի խումբ մարդիկ, որոնք նոյնպէս խօսելու են դպրոցական գործերի մասին: Հետևանքների մասին կը հաղորդենք:

Առանձին հետաքրքրութիւն ունի Վեհափառի՝ ս. Սարգիս եկեղեցում խօսեցած այսօրվայ քարոզը: Այդ քարոզում կաթողիկոսը սուր կշտամբանքներ ուղղեց Երևանի ամբողջ ժողովրդին, որ նրանք երկու մասի բաժանված՝ միմեանց վնասում են, վէճեր բարձրացնում և անվերջ բողոքներով իրան զայրացնում: Ցայտնեց նոյնպէս, որ կարող էր բոլորին հեռացնել գործից և ամեն բան իշխանաբար ինքն կարգադրել, սակայն ցանկանալի չէ այդ կերպ ժողովրդի դէմ դուրս գալ: Կաթողիկոսը խօսում էր վրդովված և մինչև անգամ ասաց, որ Երևանի ժողովուրդը բարոյապէս մեռած ժողովուրդ է, որ Նոր-Նախիջևանի վերջին գիւղը աւելի բարձր է, աւելի զարգացած, քան Երևանը:

Այսօր հասարակական ճաշ է տրվում Երևանի ընդհանուր դատախազ Ժուկօվսկուն, որը պաշտօնով տեղափոխվում է Քութայիս: Ժուկօվսկին, որպէս մի արդարասէր պաշտօնեայ, մեծ ժողովրդականութիւն է վայելում:

Այսօր լսեցինք, որ Արիստակէս եպիսկոպոս Սեդրակեան արքեպիսկոպոսութիւն է ստացել:

Ա—Դօ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Լօնդօն, օգոստոսի 22-ին

Ես գրում եմ ձեզ այս մի քանի տողերը, երբ ամուսինս Ջորջ Ֆիցջէրալդի, որի երկու տարուց ի վեր անհետանալը, անտարակոյս, գիտէք: Աւելորդ եմ համարում ասելու ձեզ, թէ ինչ տեսակ նիւթական վիճակի մէջ թողեց նա ինձ:

Որովհետև հայերը միշտ աւելի քան բարեկամ են եղել ամուսնուս, և նա ինքն երբէք չէ դադարել իր լրագրական ասպարիզի ամբողջ ընթացքում ցոյց տալ նրանց իր համակրութիւնը, ուստի համարձակվում եմ այսօր խնդրել ձեր պաշտպանութիւնը և աջակցութիւնը ինձ օգնելու համար. բարեհաճեցէք Թիֆլիսի ձեր հայ հայրենակիցների մէջ ինձ համար մի հանգանակութիւն բանալ՝ իմ աւելի քան կրիտիքական կարիքներին բաւարարութիւն տալու և իմ դժբաղդ ամուսնու վիճակի մասին հետազօտութիւններ կատարել տալու համար:

Ես չեմ կասկածում, որ դուք կը ցուէք հայոց հարցի մի ջերմ կուսակցի ամուսնու վիճակի մասին, կուսակցի, որ թողել է ինձ մի դժբաղդ դրութեան մէջ: Ես մեկնում եմ Լօնդօնից և Սպանիա եմ գնում իմ բարեկամների մօտ, որոնք կարեկցում են իմ վիճակին: Խնդրելով ձեզ անել, ինչ որ կարող էք, իմ ամուսին Ջորջի մասին մի բան իմանալու համար, ես մի րոպէ անգամ չեմ կասկածում, որ դուք կը յարգէք իմ խնդիրքս:

Հաճեցէք ընդունել և այլն...

Տիկին Եսթեր Ֆիցջէրալդ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ ստացանք Կարս-Ուրգանից հետևեալ հեռագիրը, օգոստոսի 30-ից. «Օգոստոսի 28-ին, առաւօտեան, էրզրում հասաւ Շաքիր-փաշան: Քրիստոնեաներից միմիայն յոյները դիմաւորեցին նրան»:

—

Մեզ հաղորդում են էջմիածնից, որ այժմ էլ այնտեղ շինութիւններ են անում: Մենք կատարելապէս մնացել ենք զարմացած: Ամբողջ երկու տարի է, որ անդադար լսում ենք, թէ էջմիածնում շինութիւններ են անում՝ վեհարան, թանգարան, խուցեր և հազար ու մի բան են շինում, փողեր են հաւաքվում և ծախսվում,— բայց, իրօք, ոչ մէկը այդ շինութիւններից մինչև այժմ չէ աւարտված, և նոյն իսկ մի քանիսը չեն էլ սկսված: Խօս չէ կարելի, ճշմարիտ, ամբողջ տարին հասարակութիւնը կերակրել լուրերով, առանց գործ շինելու:

—

Կատարելագործված եւրօպական կաթնատնտեսութիւնը սկսում է զարգանալ մեր երկրում: Մեզ հասած լուրերից իմանում ենք, որ Բօրջալուի գաւառի մի քանի տեղերում այս տարի բացվել են նոր գ ո ր ծ ա ր ա ն ն ե ր՝ իւղ և պանիր պատրաստելու: Ի միջի այլոց, Վօրօնցօվկա գիւղում սկսել են պատրաստել բ ա ք շ տ է յ ն կոչված պանիրը, որ առաջիկայ ձմեռը կը ծախվի Թիֆլիսում:

—

Առաջիկայ տարվայ մայիս ամսին լրանում է այն պայմանաժամանակը, որ նշանակել է երկրագործութեան մինիստրութիւնը՝ օգնելու Թիֆլիսի այգեգործական դպրոցին: Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը մտադիր է խնդրել մինիստրութիւնից, որ նա շարունակի իր օժանդակութիւնը ապագայումն էլ:

—

Մենք ստացանք Պետերբուրգից, բժիշկ Ց. Լօրիս-Մելիքեանից նրա զեկուցումը այն ճանապարհորդութեան, որ կատարել է 1892 թւին Պարսկաստանի Րաշտ քաղաքի առողջապահական պայմանները և խօլէրա հիւանդութեան զարգացումը ուսումնասիրելու համար: Բրօշիւրը կրում է «Изъ отчета о поѣздкѣ въ Персію» վերնագիրը, և տպագրված է եղել բժշկական դեպարտամէնտի հրատարակութեան մէջ:

—

ԻԳԴԻՐԻՑ մեզ գրում են. «Վերջին ժամանակներս կարմրուկը երեխաների մէջ մեծ կոտորած արաւ և դեռ շարունակվում է: Այնպիսի տուն կայ, որ մի քանի զոհեր տուեց»:

—

ՍՈՒՐՄԱԼՈՒԻՑ մեզ գրում են. «Այս տարի բերքի առատութիւն է մեզ մօտ: Թէ լեռները և թէ հարթութիւնները ամենաառատ հունձ տըւեցին: Գիւղացիների ուրախութիւնը անսահման է»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պօլիս, օգոստոսի 25-ին

Այս պահուս, երբ նամակս կը գրեմ, Թիւրք նախարարները, թէև օրը ուրբաթ, գումարուած են ստորագամին տունը՝ պատրաստելու համար վերջնական պատասխանը (?) հայկական խնդրին համար. արդիւնքը անշուշտ հեռագիրը շուտով ձեզ կը հաղորդէ:

Կացութիւնը Հայաստանի մէջ օրէ օր կը ծանրանայ. Վանի անգլիական հիւպատոսը հեռագրած է դեսպանատանը, թէ հայերուն վիճակը օրէ օր սարսափելի կըլլայ և եթէ անմիջական դարման չի տարուի՝ կացութիւնը անտանելի պիտի ըլլայ այս ձմեռ:

Պօլիս ալ այդ համոզումը ընդհանրացած է և ամեն ժամ համբերութեամբ կը սպասուի Ծրագրին ընդունուելուն. մեծ յոյս է, որ համբերութիւն կուտայ:

Հայաստանէն եկած ծանրագոյն լուրը առայժմ Կէմախի ապստամբութեանց խնդիրն է, որու մասին նախորդ նամակս տեղեկութիւն տուի: Եւրօպական թերթերը Թիֆլիսէն իրենց ստացած հեռագիրներուն վրայ արդէն ընդարձակ լուրեր հաղորդած էին, բայց կարծեմ թէ ճշտութիւնը աւելի ձեզի գրածներուս կը մօտենայ. գէթ այնպէս կրնամ ենթադրել հոս հասած քիչ մը պաշտօնական հանգամանք ունեցող տեղեկութիւններէն: Նորէն եկած նամակները կըսեն, որ կառավարութիւնը իբր թէ թնդանօթ ալ տարած է: Ամեն պարագայի մէջ սա յայտնի է, թէ վանքերը, գեղերը կողոպտուեր են, բայց կոտորածի լուր չի կայ:

Թիւրք կառավարութիւնը բնականաբար գործը պիտի պտիկցնէ և անշուշտ ադ մաքով ալ պիտի գրէ պետութեանց. թրքական ստախօսութեանց վարժած է Եւրօպա: Բայց մենք ալ երբէք հակառակէն չըլթանանք. ճշմարտութեան վրայ ո՛ և է յաւելում չընենք, պատիժը մենք կը կրենք, եթէ Եւրօպա վարժի մեզի չի հաւտալ, ինչպէս չի հաւատար թիւրքին: Հայաստանէն հասած ամեն լուրեր լաւ քննելէ եաքը հրատարակելու է. եւրօպական մամուլը մէկ անգամ իսկ խաբուելու չէ մեր լուրերէն: Ամեն պարագայի մէջ դեռ Կէմախի մասին կը սպասենք ուրիշ տեղեկութեանց:

Ուրիշ սխալ լուր մըն, ալ որ հրապարակ նետուած է, այն է՝ թէ Դուռը դիտողագիր ղրկած է Պատրիարքարան Սասունի նոգեհանգստին համար. մեր առած տեղեկութիւնները այն են՝ թէ պարզապէս Խարախանեան վարդապետին համար գրուած է, ան ալ չափաւոր լեզուով, ինչպէս գրեցի նախորդ նամակովս:

Սասունը կը շարունակէ մեզ զբաղեցնել միշտ, և իրաւամբ շատ ալ պիտի զբաղինք. չէնքին «վէմ անկեանն» է: Ամերիկայի մէջ ի նպաստ Սասունի կատարուած հանգանակութիւն մը հոն պիտի փոխադրուի Նիւ-Եօրք-Հէրալտի մէկ խմբագրին միջոցաւ. այս առթիւ թղթակիցը պիտի քննէ նաև Սասունի կացութիւնը: Կը լսենք թէ թիւրք կառավարութիւնը մտադիր է արգելել թէ դրամին ուղարկումը, թէ խմբագրին ուղևորութիւնը:

Սասունի առթիւ ըսեմ թէ հոս կը շրջի տարօրինակ լուր մը. առաջ չուզեցի գրել, բայց հիմա հետզհետէ այնքան տարածուած է, որ պարտաւոր եմ գէթ վերապահութեամբ հաղորդել:

Կըսուի թէ ֆրանսական դեսպանատունը շատ դժգոհ մնացած է Պ. Վիլպեռէն, որ Սասունի քննիչ յանձնաժողովին ֆրանսացի անդամն էր. Պ. Վիլպեռ ծանր կասկածներու ներքև է. արձակուեր է իր պաշտօնէն, զոր ունէր դեսպանատան մէջ, և շատ մտեր է թիւրք կառավարութեան ծառայութեան, փարոններու վարչութեան մէջ, ամսական 400 ռուբլի թոշակով: Առ այժմ չեմ կրնար որոշ բան մը ըսել:

***

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 օգոստոսի: Օգոստոսի 29-ին Կայսր Ալէքսանդր III-ի դամբարանի վրայ դրվեց մի պսակ պղպատից և արծաթից, հետևեալ արձանագրութեամբ. «Հանգուցեալ Մեծ Կայսր Ալէքսանդր III խաղաղարարին—Ուֆիմի նահանգից, որ հաւատարիմ հպատակ և անփոփոխ անձնուէր է եղել իր ինքնակալ թագաւորներին:

Ֆինլանդական լրագիրների խօսքով, Ֆինլանդիայում բացվում են մի շարք ֆիննական դպրոցներ՝ ռուսաց լեզուի տարրական ուսումնասիրութեան համար: Դպրոցների վրա կը հսկի մի յատուկ յանձնաժողով, որ կը նշանակի գեներալ նահանգապետը:

Օգոստոսի 29-ին Պետերբուրգ եկաւ գերմանական կայսերական կանցլեր Հօհենլօէ և իջևանեց գերմանական դեսպանատանը: Օգոստոսի 29-ի ճաշին, դեսպանատան մէջ, հրաւիրված էին ներքին և արտաքին գործերի մինիստրները, հօֆմարշալ Բենկէնդօրֆ, Պետերբուրգում եղող դեսպանները, նոյնպէս ֆրանսիական ու իտալական հաւատարմատարները: Լրագիրներն ասում են, որ Հօհենլօէ երեք օրով է եկել իր անձնական գործերի համար:

ԲՈՐԴՕ, 30 օգոստոսի: Այստեղ հասաւ Լօնդօնի լօրդ-մէրը: Ի պատիւ նրա՝ քաղաքային խորհուրդը բանկէտ տուեց: Լօրդ-մէրը հետևեալ ճառն արտասանեց. «Եթէ ֆրանսիական հանրապետութեան նախագահը,—ասեց նա, այցելէր Անգլիա, նրան այնպիսի ընդունելութիւն ցոյց կը տրվէր, որ կը համոզէր ֆրանսիացիներին անգլիացիների բարեկամական զգացմունքների մէջ: Մրցութիւնը երկու երկրների մէջ, եթէ դա անխուսափելի է, պէտք է խաղաղասէր բնաւորութիւն ունենայ, ազատ լինի և առևտրական շահերի սահմաններից չը պէտք է դուրս գայ:» Ապա լօրդ-մէրը յիշեց ազատութեան սկզբունքի մասին, որի վրա հիմնված է սահմանադրական Անգլիայի և հանրապետական Ֆրանսիայի կազմակերպութիւնը, և յոյս յայտնեց, որ ազգերը կը գերադասեն նուիրել իրանց ույժերը ազգաբնակութեան բոլոր դասակարգերի առաջադիմութեանը, քան կասկածելի փառքի հասնելուն:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 31 օգոստոսի: Մոսկվայի ռուսաց ուղղիչ հիմնարկութիւնների համագումար ժողովի կողմից Թագաւոր Կայսրին ուղարկված հեռագրի հետևեալ պատասխանն է ստացված: «Խնդրում եմ յայտնել ռուսաց ուղղիչ հիմնարկութիւնների համագումար ժողովին իմ անկեղծ շնորհակալութիւնը այն զգացմունքների և յայտնած ձգտումների համար՝ ամուր հիմքերի վրա դնել քրիստոնէական այդ գործը:—Նիկոլայ:»

Օգոստոսի 30-ին Կայսր Ալէքսանդր III-ի Նովօչէրկասեան զանգը տօնեց իր գնդային տօնը և իր՝ ի Տէր հանգուցեալ Օգոստափառ շէֆի արձանի բացումը, որ կանգնեցրել են գնդի պաշտօնեաները:

Օգոստոսի 30-ին արտաքին գործերի մինիստրը հանդիսաւոր ճաշ տուեց ի պատիւ գերմանական կանցլերի: Հրաւիրվածների թւում, բացի կանցլերից, կային՝ ներքին գործերի մինիստրը և աւստրո-ունգարական, գերմանական և անգլիական դեսպանները:

ԿԱԶԱՆ, 31 օգոստոսի: Օգոստոսի 30-ին հանդիսաւոր կերպով բացվեց Կայսր Ալէքսանդր II-ի արձանը՝ իշխանութիւնների, հոգևորականութեան, քաղաքի, զէմստվօի, գիւղացիների, դպրոցների, զօրքերի և բազմաթիւ հասարակութեան ներկայացուցիչների ներկայութեամբ: 80-ից աւելի պսակներ են դրված:

ԱԹԷՆՔ, 31 օգոստոսի: Էվբէյա կղզու վրա գետնի սաստիկ ցնցումներ տեղի ունեցան:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

ԲԱԼԱԽԱՆԻ. Յ. Մամիկոնեան. Դուք ուղարկել էք «Մշակի» համար 12 րուբլի, մինչդեռ «Մշակի» տարեկան բաժանորդագինը 10 րուբլի է: Բարեհաճեցէք յայտնել, թէ ինչ անենք այդ 2 րուբլին:

ՌՕՍՏՕՎ. Լրագրական գործակալութիւն Ա. Խոնդուրեանց. Մենք դաւառները «Մշակ» չենք ուղարկում հատով ծախելու համար: Եթէ կամենում էք, կարող էք 10 օրինակի բաժանորդ գրվել կանխիկ վճարով, և ապա հատով ծախել:

ԹԻՖԼԻՍ. «Արձագանքի» խմբագիր Աբգար Յովհաննիսեանին: Դուք չարունակում էք ձեր գրական գողութիւնը: Երէկ էլ արտատպել էք «Մշակից» մի անհագին յօդուած, առանց յիշելու աղբիւրը՝ «Մշակը»: Միթէ դուք մտադիր չէք ձեռք վերցնել ձեր սիրած տգեղ արհեստից:

Խմբագիր և հրատարակիչ՝
ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԾԱԽՎՈՒՄ Է

Եկեղուեստալօւում, քաղաքային այգու դիմաց, ՄԻ ՔԱՐԷ ՏՈՒՆ, պարտքը փոխադրելով Թիֆլիսի Ազնուականների կալուածական բանկը: Պայմանները իմանալ Թիֆլիսում, Կիրպիչնայա փողոց, № 8, Ե. Վ. Տրօիցկայի մօտ:
(№ 100) 1—1

ՌՕՍՏՕՎԻ ՄԷՋ

բացվել է ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ և ԳՐԱՏՈՒՆ: Ընդունվում են գրքեր, օրացոյցեր և պատկերներ՝ ծախելու համար: Հասցէն՝ РОСТОВЪ (на Дону) ГАЗЕТНОЕ АГЕНТСТВО.
(№ 100) (շ.) 1—15

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
ՏՆԱՅԻՆ ՎԱՐԺՈՒՀԻ

լաւ իմացող հայոց և ռուսաց լեզուները, 6 և 7 տարեկան երեխաների համար՝ ԲԱԳՒՈՒՄ: Ցանկացողները պէտք է դիմեն հետևեալ հասցէով՝ БАКУ, Амбарцуму Меликову. (№ 100) 1—6

Սրանով յայտնում եմ ի գիտութիւն հայ հասարակութեան, որ ներկայ սեպտեմբերի 1-ից ընդունվում են ՋՐԿԻՆԵԱՆՑ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑՈՒ միդասեան ծխական ուսումնարանում նաև ԱՂՋԻԿՆԵՐ: Ցանկացողները կարող են դիմել ինձ՝ ներկայացնելով ծննդեան և ծաղկի վկայականները խնդրագրով:
Նախագահ հոգաբարձութեան՝
Ներսէս աւագ քհն. Տէր-Բարսեղեանց
(№ 100) 1—2

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

վաճառվում են

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՐԶՆԿԵԱՆՑԻ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ . 1 ր. »
ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ Ֆօսթէրի, դասագիրք, յիսունից իջեցրած . . . . » 30 կ.
ԴԱՍԱԽԱՆԴՄԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ երեսունից իջեցրած . . . . » 20 »
(№ 100) 1—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԱԲՕԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

ՎԷՊ ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

ԳԻՆՆ Է 60 ԿՈՊ.

Դիմել այս հասցէով՝ Тифлисъ, Типографія Главноначальствующаго, Сергѣю Назарьянцу. Թիֆլիսում վաճառվում է նաև կենտրօնական և Զ. Գրիգորեանցի կովկասեան գրավաճառանոցներում:

ԲԱԳՈՒ ծախվում է Շիրազեանցի գրավաճառանոցում: (№ 64) 4—5

ԱՅԳԻՆԵՐԻ ԵՒ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐԻ

ԻԼԼԻՒՄԻՆԱՑԻԱ

ԱՅՐՎՈՂ ՊԱՏՐՈՅԳՆԵՐ:

ԲԵՆԳԱԼԵԱՆ ԿՐԱԿ առանց ծծումբի, զանազան գոյնի:

ՄԱԳՆԻԱԿԱՆ ԿՐԱԿ, կարմիր և սպիտակ, բարակ ցինկի գլանակների մէջ, ցցերի վրա ամրացնելու յարմարութիւններով. վառվում են շատ փայլուն կերպով, իւրաքանչիւր գլանակը 10 րօպէ. շատ շքեղ են՝ նոյնպէս զանգակատունները և եկեղեցական հանդէսները լուսաւորելու համար:

Ամէն ինչ հանրամատչելի գներով

Ր. ԿԵՕԼԷՐ ԵՒ ԸՆԿ. ՄՕՍԿՎԱՅՈՒՄ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ:

Ծախվում է

ԱՄԵՆ ՏԵՂ ԵՒ ԱՄԵՆ ՄԻ

փոքր ի շատէ նշանաւոր առևտրականի մօտ:
(№ 85) 2—2

ԱՐԴՎԻՆԻ

ՀԱՅ-ԿԱԹՕԼԻԿԱՑ ուսումնարանների համար հարկաւոր են՝ ԵՐԿՈՒ ՈՒՍՈՒՑԻՉ և ԵՐԿՈՒ ՎԱՐԺՈՒՀԻ, ցենզաւորներ, ռուսաց և հայոց լեզուների: Ցանկալի է, որ լինէին ամուսիններ:

Դիմել պայմաններով՝ АРТВИНЪ, Якову Пилояну.
(№ 90) 6—6

ԷՆԶԷԼԻԻ

հայոց միդասեան նորաբաց ուսումնարանի համար հարկաւոր է ՈՒՍՈՒՑԻՉ հայոց ու ռուսերէն լեզուի. կը ստանայ տարեկան 300 րուբլի, բնակարան, վառելիք և ծառայ: Ցանկացողները կարող են դիմել հոգաբարձութեանը այս հասցէով՝

Энзели (Персія)
Попечительству Армянскаго училища.
(№ 98) 3—3

Յանձն եմ առնում կազմել ՊԼԱՆՆԵՐ և ՆԱԽԱՀԱՇԻՒՆԵՐ, նոյնպէս և շինութիւնների կառուցումը:
Հասցէս. 1-я Гончарная ул., д. № 18.
3—3 (№ 86) Գ. ՄԵՅԷՐ

ՄԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻ, որ երկար տարիներ պաշտօն է վարել հայոց դպրոցներում, ցանկանում է տեղ ունենալ գաւառներում: Կարող է աւանդել միդասեան ուսումնարանի բոլոր առարկաները, բացի ռուսաց լեզուից: Հասցէն՝ Тифлисъ Цицiановская улица, домъ Парсаданова, Парсаданову. (№ 95) 4—5

ՕՐԲԱԶԱՐԻ հայոց ծխական ուսումնարանի համար հարկաւոր են երկու ուսուցիչ՝ մինը ձայնաւոր: Տարեկան վարձ 500 և 400 ր.:

Մեր հասցէն. Армянскъ-Базаръ, Тав. губ., Попечит. Армяно-Базарск. армянскāго приходск. училища. (№ 83) 6—10

Թիֆլիսի ս. ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԵՐԿԴԱՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ վարչութիւնը յայտնում է ի գիտութիւն հայ հասարակութեան, որ նորեկ աշակերտուհիների ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ սկսվել է օգոստոսի 25-ից:
(№ 89) (Ե.) 4—4

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

սրանով տեղեկացնում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ 1895 թւի սեպտեմբերի 2-ից քաղաքային տուրք հաւաքողները վերայի կամուրջի վրա, կամուրջով անցնելու համար վճար ստանալու ժամանակ, կը տան առանձին տոմսակներ, որոնք կը պահանջվեն կամուրջի միւս ծայրին: Քաղաքային վարչութիւնը, տուրքերի աւելի լաւ կօնտրօլ անելու և տարաձայնութիւնների առաջն առնելու համար, խոնարհաբար խնդրում է կամուրջով անցնողներից պահել այդ տոմսակները և տալ կամուրջի տուրք ժողովողին՝ կամուրջի միւս ծայրում: (№ 100) 1—3

ԱԶՕՎ-ԴՕՆԵԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿ

ԿՕՄԻՍԻՕՆԵՐՈՒԹԻՒՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

ԳՆՈՒՄ է և ծախում է կառավարութեան կողմից ապահոված տոկոսաբեր թղթեր և կալուածական բանկերի գրաւական թղթեր:

ԾԱԽՈՒՄ է խաղարկութեան տոմսակներ բոլոր երեք փոխառութեան:

ՏԱԼԻՍ է փոխառութիւններ որոշեալ ժամանակամիջոցներով և յատուկ ընթացիկ հաշւով, ապահոված արժէթղթերի գրաւականով բօրսային գնի 90%-ի չափով և ոչ-ապահովեալները՝ առանձին գնահատութեամբ, իսկ խաղարկութեան տոմսակների համար տալիս է հետևեալ չափով

ՌՈՒԲԼ 215 I փոխառութեան համար
„ 200 II „ „
„ 180 ազնուական բանկի փոխառութեան համար

ՎԵՐՑՆՈՒՄ Է

Ապահոված տոկոսաբեր արժէթղթերի համար, փոխառութիւն տալու ժամանակ 6%
Ոչ-ապահոված „ „ „ „ „ $6\frac{1}{2}\%$
Յատուկ հաշիւներով „ „ „ „ „ $6\frac{1}{2}\%$

Խաղարկութեան տոմսակները կարելի է ձեռք բերել ՄԻԱԺԱՄԱՆԱԿ ԳՐԱՒ ԴՆԵԼՈՎ նրանց բանկում:

Մաս մաս վճարումները, փոխառութիւնը հանգցնելու համար, ընդունվում են յետաձգումներով, գրաւ տուողների ցանկութեամբ, ՏԱՍԸ ՌՈՒԲԼՈՒՑ սկսած ամեն անգամ:
(№ 94) 2—5

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„ՄԷՍԱԺԷՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ“ — MESSAGERIES MARITIMES

Առաջիկայ շաբաթ, սեպտեմբերի 9/21-ին, մեկնելու է Բաթումից այն ընկերութեան „Memphis“ շոգենաւը դէպի Կ. Պօլիս, Մարսէյլ, Հավր և Լոնդօն:

Տոմսակներ՝ ուղղակի հաղորդակցութեան մինչև Պարիզ, կարելի է ստանալ Թիֆլիսում՝ պակասեցրած գներով:

Նոյնպէս արտասահման ապրանքներ փոխադրելու մասին հարկ եղած տեղեկութիւնների համար, դիմել այն ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալ՝ պ. Պուպպօ-ին, Դվօրցօվայա փողոց, քարվանսարայ նախկին Արծրունի № 127. 1—1

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Հեղինակ Ձեռնարկի առևտրական և գործարանական հաշուապահութեան

ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՒՄ Է ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

Երկու սեռի անձանց, 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, երաշխաւորելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկել:

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ

Ա) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն առևտրական ճիւղերի, հանդերձ նաւթային արդիւնաբերական և կերօսինի գործարանական հաշուետուութեան:
Բ) Առևտրական թուաբանութիւն.
Գ) Առևտրական նամակագրութիւն.
Դ) Գեղագրութիւն և ամենավստ ձեռքերի ուղղութիւն:

Պարապմունքները սկսվելու են սեպտեմբերի 15-ից ճաշից յետոյ և պարբերաբար շարունակվելու են իւրաքանչիւր ՉՈՐՍ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ:

Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 4 ժամից մինչև 6 ժամ երեկոյեան, ՍՕԼՕԼԱԿ, Ֆրէյլինեան փողոց, տուն Սուլխանովի, № 13:

Վերոյիշեալ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Խիզդէկելի գրավաճառանոցում և հեղինակի մօտ, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում:

ԳԻՆՆ Է 3 ր. 50 կոպէկ:

Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստայի ծախս վճարելու:
(№ 86) (հ. շ.) 7—15

ՂԱՐԱԳԵՕԶԵԱՆԻ

ՊԱՆՍԻՕՆԸ

(Тифлисъ, Гудовича ул., д. № 8, 3-րդ գիմնազիայի պանսիօնի նախկին բնակարանը)

Բաղկանում է ԵՐԿՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻՑ և ՄԻ ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻՑ:
Աշակերտներ ընդունվում են բոլոր պետական միջնակարգ դպրոցները մտնելու՝ գիշերօթիկներ, ցերեկօթիկներ և երթևեկներ. բացի այդ՝ պանսիօնում ընդունվում են նաև աշակերտներ սերտողութեամբ (репетицiей) հանդերձ՝ պետական դպրոցներից:
Ընդունելութիւնը սկսվել է օգոստոսի 21-ից, իսկ ուսումը սեպտեմբերի 1-ից:
(Ե. շ.) 3—4

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 1 Сентября 1895 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.